

Қазақ ұлттық аграрлық зерттеу университеті
«Агробиология» факультеті
«Тұқымтану» пәнінен дәріс сабағы

№1 Дәріс
Тұқымтану

А.ш.ғ.к қауымдастырылған профессор Досжанова Айнур Серикбайқызы

ТҰҚЫМТАНУҒА КІРІСПЕ: ҒЫЛЫМ ЖӘНЕ САПА

Тұқымтану—аналық өсімдіктегі жұмыртқа ұрықтанғаннан бастап, тұқымнан жаңа өсімдік пайда болғанға дейінгі олардың құрылымы мен дамуын зерттейтін тұқым туралы ғылым.

Тұқым – кез келген ауыл шаруашылығы өнімінің негізі. Сондықтан жоғары сапалы тұқым қорын қамтамасыз ету – өнімділікті арттыру мен тұрақтандырудың кепілі.

ДӘРІСТІҢ МАҚСАТЫ МЕН НЕГІЗГІ СҰРАҚТАРЫ

Бұл дәрістің негізгі мақсаты – **тұқымтанудың негізгі міндеттерін анықтау** және оның ауыл шаруашылығындағы орнын көрсету.

Тұқымтану пәні мен міндеттері

Басқа пәндермен (экология, морфология, физиология) байланысы қалай?

Жоғары сапалы тұқымдардың рөлі

Өнімділікті арттырудағы оның шешуші маңызы.

ҚР бақылау-тұқым қызметі

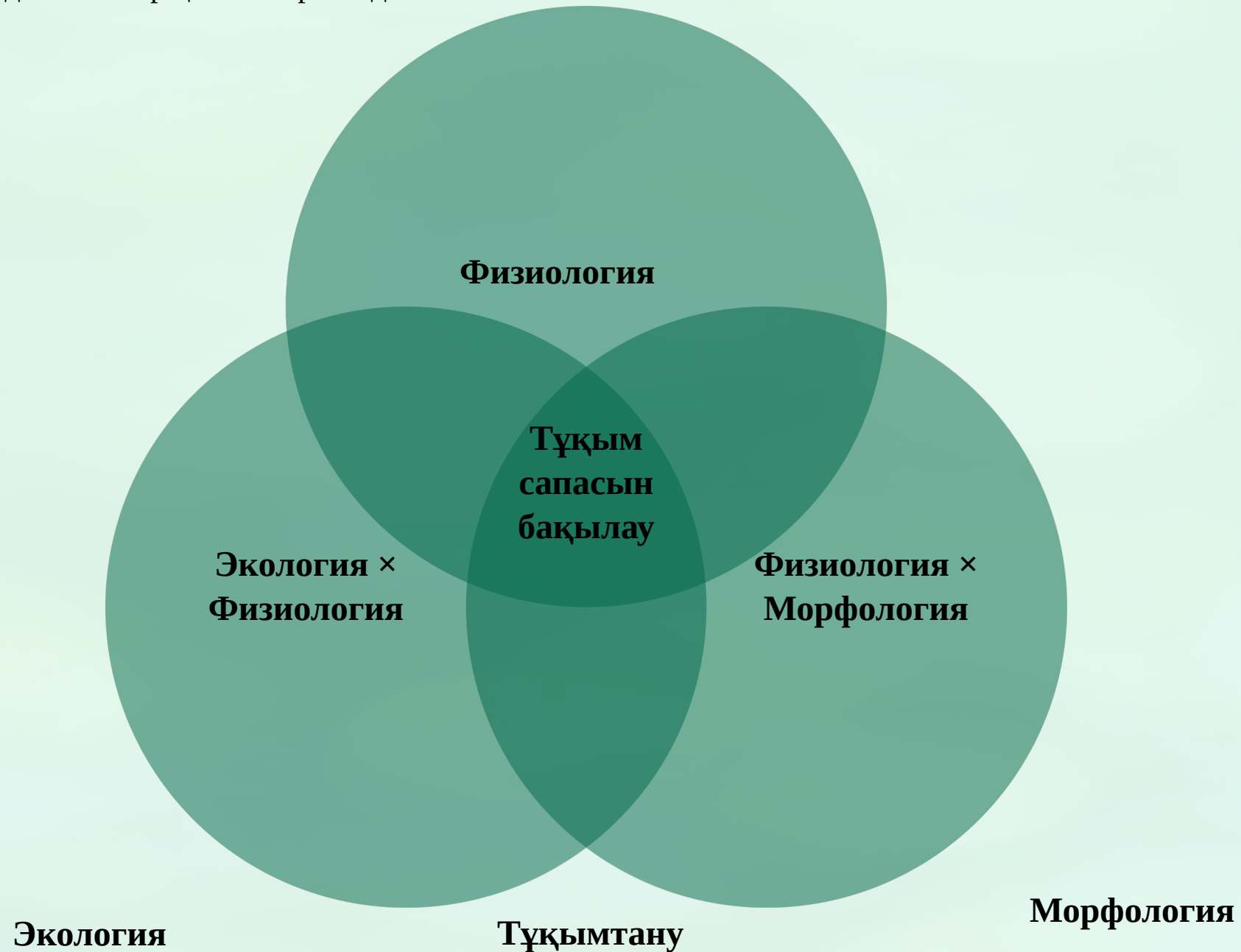
Құрылымы, міндеттері және жұмыс істеу тәртібі.

Заңнамалық актілер

Тұқымтану және тұқым шаруашылығы саласын реттейтін құқықтық негіздер.

ТҰҚЫМТАНУ – КЕҢ АУҚЫМДЫ ҒЫЛЫМ

Тұқымтану — тұқымның аналық өсімдікте ұрықтануынан бастап, жас өсімдіктің гетеротрофты тамақтанудан (тұқым қорына байланысты) автотрофты тәуелсіз өмірге ауысқанға дейінгі өмір циклін зерттейді.

ТҰҚЫМДЫ СИПАТТАЙТЫН ҮШ НЕГІЗГІ ҚАСИЕТ

Тұқымтанудың негізгі зерттеу тақырыбы – тұқым, ал негізгі міндеті – тұқым сапасын жақсарту. Тұқымның сапасын бағалау әдістері осы үш қасиетке негізделеді.

Егу (Себу) Сапасы

Олардың егу үшін жарамдылық дәрежесін сипаттайтын қасиеттер жиынтығы: өнгіштік, тазалық, ылғалдылық.

Сорттық Сапасы

Сорттық тазалыққа, репродукцияға және нормативтік-техникалық құжаттаманың талаптарына толықтай жауап беретін сипаттамалар.

Өнімділік Қасиеті

Белгілі бір өндіріс жағдайында белгілі бір мөлшерде өнім беретін тұқымның биологиялық потенциалы мен қабілеті.

Теориялық және практикалық тұрғыдан тұқымтану тек егуге жарамдылықты ғана емес, олардың **биологиялық пайдалылығын** сипаттайтын өнімді қасиеттерді бағалауға және қалыптастыруға бағытталуы керек.

САПАНЫ БАҚЫЛАУ: ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ТӘЖІРИБЕ

Тұқым сапасын сертификаттау және сату үшін тәуелсіз ұйымдардың қызметі маңызды. Олардың жұмысы жекелеген елдердің заңнамалық актілерімен реттеледі.

ISTA – Халықаралық Тұқым Талдау Қауымдастығы

Еуропалық Одақта және көптеген елдерде тұқым сапасын бақылауға ISTA (International Seed Testing Association) жауап береді.

- Негізгі міндеті – тұқымның егу сапасын бағалаудың халықаралық ережелері мен әдістерін әзірлеу.
- Қазақстан Республикасы **2005 жылдан бастап** осы қауымдастықтың мүшесі болып табылады, бұл біздің тұқым сапасын бақылау жүйесін халықаралық стандарттарға сәйкестендіруге мүмкіндік береді.

- ❑ **ҚР-дағы бақылау:** Егіс сапасы тиісті стандарттарға сәйкес тұқым сынамаларын іріктеу және оларды **аттестатталған зертханаларда** талдау арқылы анықталады.

ҚР "ТҰҚЫМ ШАРУАШЫЛЫҒЫ ТУРАЛЫ" ЗАҢЫ

Қазақстан Республикасының 2003 жылғы 8 ақпандағы № 385-ІІ Заңы «**Тұқым шаруашылығы туралы**» – бұл саладағы қызметті жүзеге асырудың құқықтық, экономикалық және ұйымдастырушылық негіздерін айқындайтын негізгі құжат.

Заңның басты мақсаты: тұқым шаруашылығы жүйесінің ұйымдастырылуы мен жұмыс істеуін, сондай-ақ ауыл шаруашылығы өсімдіктерінің тұқымдарын өндіру, дайындау, өңдеу, сақтау, тасымалдау, өткізу және пайдалануды мемлекеттік бақылау мәселелерін реттеу.

ЗАҢНАМАЛЫҚ НЕГІЗДЕРДІҢ ҚҰРЫЛЫМЫ

«Тұқым шаруашылығы туралы» заңы келесі негізгі бағыттарды қамтиды, бұл саланың толық реттелуін қамтамасыз етеді:

1

Мемлекеттік Реттеу

Басқару және бақылау тетіктері.

2

Ұйымдастыру

Тұқым шаруашылығын құру және басқару.

3

Өндіріс Ерекшеліктері

Дайындау, өңдеу, сақтау, сату және пайдалану.

4

Сапаны Анықтау

Сорттық және себу сапаларын бақылау тәртібі.

5

Сорттарды Сынау

Ауыл шаруашылығы өсімдіктерінің сорттарын сынау рәсімі.

6

Жауапкершілік

Саладағы міндеттер мен жауапкершіліктер.

СОРТТЫҚ ЖӘНЕ ТҰҚЫМДЫҚ БАҚЫЛАУ КЕЗЕҢДЕРІ

Мемлекеттік бақылау тұқым өндірісінің барлық кезеңдерін қамтиды, бұл сапа стандарттарының сақталуын қамтамасыз етеді.

Егу Кезеңі

Тұқым шаруашылығы ережелері мен нормаларының сақталуын бақылау.

Вегетация Кезеңі

Ауыл шаруашылығы өсімдіктерінің өсу кезеңіндегі сорттық тазалықты тексеру (жылына үш рет).

Байқаудан Өткізу

Сорттық және гибридік егістіктерді далалық зерттеулерді бақылау.

Жинау және Өңдеу

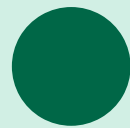
Тұқымдарды жинау, тасымалдау, тазарту және сақтау процестерін, сондай-ақ қоймалардың дайындығын бақылау (жылына екі реттен).

Өткізу (Сату)

Сатуға дайындалған партиялардың сапасын растайтын құжаттардың сәйкестігін тексеру (экспорт/импорт қоса).

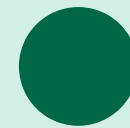
ТҰҚЫМ ӨНДІРУШІЛЕРДІҢ НЕГІЗГІ МІНДЕТТЕРІ

Тұқым өндірушілер тұқым шаруашылығы саласындағы заңнама талаптарын қатаң сақтауға міндетті. Бұл міндеттер сапа мен сорттық тазалықты қамтамасыз етуге бағытталған.

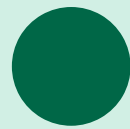
Технологиялық Талаптар

Уәкілетті орган бекіткен өндіру, сақтау және өткізу қағидаларын сақтау.

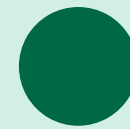
Сорттарды Пайдалану

Тек ҚР-да пайдалануға рұқсат етілген, селекциялық жетістіктердің мемлекеттік тізіліміне енгізілген тұқымдарды егуге пайдалану.

Құжаттарды Ұсыну

Сату кезінде тұқымның сорттық және егу сапасын растайтын құжаттарды, сондай-ақ сорттың сипаттамасын міндетті түрде ұсыну.

Егістіктерді Байқау

Уәкілетті орган белгілеген тәртіппен сорттық егістіктерді байқаудан өткізуді жүргізу.

ҚОРЫТЫНДЫ: ТҰҚЫМ САПАСЫ – БОЛАШАҚ КЕПІЛІ

Тұқымтану тек ғылыми пән ғана емес, сонымен қатар ауыл шаруашылығын дамытудың стратегиялық бағыты болып табылады.

Негізгі Түйіндемелер

- Тұқымтану – тұқымның биологиялық және өнімділік қасиеттерін кешенді зерттейтін ғылым.
- Тұқымның егу, сорттық және өнімділік сапалары – бағалаудың негізгі критерийлері.
- Қазақстанның ISTA мүшелігі және «Тұқым шаруашылығы туралы» Заңы – саланың құқықтық негізін қалайды.
- Жоғары сапалы тұқым қорын қамтамасыз ету – ұлттық азық-түлік қауіпсіздігінің кепілі.

Назарларыңызға рахмет!